

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל
שניאורסאהן

מליובאוויטש

מטו"מ

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק כג

(תרגום הפשי)

יוצא לאור על ידי
„מכון לוי יצחק“
כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות ושבעים לבריאה
שישים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח
מאתיים וחמשים שנה להסתלקות הילולא של הבעש"ט ז"ע

IN LOVING MEMORY OF A DEAR FRIEND
Reb **Mordechai** ben Reb **Shaul** ע"ה **Staiman**
Passed away on 22 Tamuz, 5763

ת. נ. צ. ב. ה.

*

IN LOVING MEMORY OF A DEAR FRIEND
Mrs. **Shaina Mirel** bas Reb **Moshe** ע"ה **Merle**
Passed away on 23 Tamuz, 5766

ת. נ. צ. ב. ה.

*

DEDICATED BY THEIR FRIENDS
Rabbi & Mrs. **Yosef Y. and Gittel Rochel**
Shagalov

* * *

לזכות

הו"ח ר' אברהם בן-ציון שיחי'

ליום הולדתו, כ"ג תמוז

לאריכות ימים ושנים טובות עד ביאת גואל צדק
ומתוך בריאות הנכונה ולשנת ברכה והצלחה בגו"ר

*

נדפס ע"י זוגתו

מרת יהודית אהובה חנה תחי'

ומשפחתם שיחי אלברכט

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל

הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש

כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית!

האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב

וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind>

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

בשורת הגאולה

לב.

ויש להוסיף ולהדגיש הקשר והשייכות דאהבת ישראל להגאולה העתידה – לא (רק) מפני שביטול הגלות הוא ע"י ביטול סיבת הגלות (שכא ע"י ההיפך דאהבת ישראל¹), שהרי בעמדנו לאחרי סיום מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות, לאחרי סיום כל מ"ב המסעות ב"מדבר העמים"², נמצאים כבר "על ירדן ירחו"י³ (דרגתו של משיח ד"מורח ודאין"⁴), על סף הגאולה, בודאי שכבר נתתקנה סיבת הגלות, ולכן, ההדגשה דאהבת ישראל היא – בתור טעימה ועד להתחלה דהגאולה האמיתית והשלימה הקשורה עם נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, שמודגשת באחדותם של ישראל, מצד בחי' היחידה (דרגה החמישית) שבכל ישראל בשווה, שהיא ניצוץ מנשמתו של משיח⁵, יחידה הכללית.

(משיחות ש"פ מטות-מסעי, ב' מנחם-אב תנשא)

- (1) ראה יומא ט, ב.
- (2) ראה לקרית פרשתנו פח, ג ואילך.
- (3) פרשתנו לג, מח.
- (4) סנהדרין צג, ב. וראה לקרית פרשתנו פט, ב.
- (5) כידוע שהפסוק, "דרך כוכב מיעקב" שקאי על מלך המשיח, קאי גם על כאו"א מישראל שנמשל לכוכב, כיון שבכאו"א מישראל יש ניצוץ מנשמת משיח (ראה לקרית ח"ב ע' 599. וש"נ).
- (6) רמ"ז לזח"ב, ב. ולזח"גרס, ב. ועוד.

קכ"ג – שהוא פרט חיזוני בלבד⁷, אלא יש ביניהם קשר מהותי: אמירת הלל צריכה להיות קשורה ל"קדשו", שזה ענינו של אהרן, ואדרבה – זהו הגורם לכך ששני ענינים אלו זהים במספרם.

אם כך, יש להבין: מהו הקשר בין עניית הלל⁸ בעת אמירת הלל לבין אהרן⁹?

ב. קכ"ג פעמים – מהות אחת

ענין זה – שעניית קכ"ג פעמים "הללו"י" היא כנגד מספר שנותיו של אהרן, – מובא בספר "היד החזקה" של הרמב"ם, בהלכות אמירת הלל, המופיעות⁹ בהלכות חנוכה¹⁰, בדבריו אודות מנהג אמירת הלל "בימי חכמים הראשונים", ואלה דבריו:

"אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל, מתחיל ואומר הללו'י, וכל העם עונין הללו'י, וחוזר ואומר הללו עבדי ה' וכל העם עונין הללו'י, וחוזר ואומר הללו את שם ה' מבורך עונין הללו'י, וחוזר ואומר יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם וכל העם עונין הללו'י, וכן על כל דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללו'י מאה ושלוש ועשרים פעמים, סימן להם שנותיו של אהרן".

יש להבין: ידוע, שספר "היד החזקה" של הרמב"ם הוא ספר של "הלכות הלכות"¹¹, כלומר, הוא כולל רק עניני הלכה ולא דרשות או סיפור דברים, וכדברי היעב"ץ¹²: "ודברים שאין יוצא מהן דין מהדינים ולא מוסר והנהגה וידיעה הצריכה אין מדרכו ז"ל להטפל בהם

- (7) ראה שער היחוד"א ספ"ז (פד, ב).
- (8) וראה כסא רחמים שם – ביאור בזה ע"פ קבלה.
- (9) וראה לקמן בפנים סעיף ז – טעם הדבר ע"ד הרמז.
- (10) פ"ג הי"ב.
- (11) לשון הרמב"ם בהקדמתו ל"יד".
- (12) בחידושים וביאורים לרמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד.

א. אמירת הלל ושנות חיי אהרן

אודות מספר שנות חיי אהרן הכהן, כמסופר בפסוק בפנינו¹ בפרשתנו¹ – "ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במותו בהר ההר" – נאמר בתלמוד הירושלמי²: "מאה ועשרים ושלוש פעמים שישראל עונין הללו'יה (בעת אמירת הלל³) כנגד שנותיו של אהרן.

מהו הקשר בין עניית "הללו"י לבין "שנותיו של אהרן"? על כך מבאר התלמוד הירושלמי⁴: "הללו'י הללו א"ל בקדשו⁵, לאהרן קדושו, לאהרן קדוש ה"⁶. כלומר, ההלל לה' קשור לאהרן קדוש ה', כנאמר "הללו א"ל בקדשו".

מעצם העובדה שהתלמוד הירושלמי מקשר את אמירת קכ"ג פעמים הללו'י כנגד שנותיו של אהרן אל הפסוק "הללו א"ל בקדשו" – שהשבח צריך להיות "בקדשו" – מובן, שהקשר בין אהרן לבין אמירת ההלל אינה רק משום המספר הוזה – שמספר שניהם הוא

(1) לג, לט. וראה לקו"ש (ח"ח [המתורגם] ע' 203. ח"ח [המתורגם] ע' 444), די"ל רמז בדבר מה שדוקא כאן נכתב זמן מותו – ר"ח מנ"א (וכן מנין שנות חיו) – ולא לעיל בפ' חוקת (כ, כג ואילך) בעיקר מקום סיפור מותו ובפרטיות – שהוא משום שהפרשה נקראת תמיד בר"ח מנ"א או בסמיכות אליו.

(2) שבת פט"ז ה"א. ועד"ו במס' סופרים פט"ז ה"ב. מדרש תהלים (ומדרש תהלים באבער) מזמור כב, ד. ילקוט שם. ילקוט המכירי שם. בעל העיטור הלכות ערבה (הלל) – רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ב (כדלקמן בפנים).

(3) ראה קרבן העדה ושירי קרבן לירושלמי שם. כסא רחמים השלם (להחיד"א) למס' סופרים שם.

(4) ובמדרש תהלים באבער שם: יראי ה' הללוהו (תהלים כב, כד) וכתוב יראו את ה' קדושו (שם לד, ז) ואהרן נקרא קדוש שנאמר לאהרן קדוש ה'.

ובמדרש תהלים שלפנינו (ועד"ו בילקוט ובילקוט המכירי. וכן הובא בבעל העיטור שם): יראו את ה' קדושו (כו) (ולא הובא בתחלה הפסוק יראי ה' הללוהו). ולכאורה לפי זה אינו מובן ההמשך. וצ"ע.

(5) תהלים קג, א.
(6) שם קו, טז.

וזהו הסיים והחותם, והרי „הכל הולך אחר החיתום“³⁹, של הלכות חנוכה, ש„כל⁴⁰ התורה ניתנה לעשות שלום בעולם“⁴¹.

ח. אמירת הלל מקרבת את הגאולה

נאמר בגמרא⁴² „ביקש הקדוש-ברוך-הוא לעשות חזקיה משיח“, ורק משום ש„עשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך“, לכן לא הוא גאל את ישראל. וכיון ש„מרובה מדה טובה...“⁴³, מובן, שאמירת הלל ושירה על נסים מקרבת ומביאה את הגאולה.

(39) ברכות יב, א.
(40) ועפ"ז כל התורה נעשית באחדות – ומטרה אחת „לעשות שלום בעולם“.
(41) וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 400 ואילך – ביאור הקשר ד, „כל התורה ו, „שלום“ לחנוכה.
(42) סנהדרין צד, א.
(43) סוטה יא, א. וש"נ.

לזכות

כ"ק אדוננו מזרנו זרבינו מלך המשיח

ויהי שעי' קיום הוראת

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח (בשיחת ב' ניסן ה'תשמ"ח)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק',

שההכרזה תפעל 'ביאת דוד מלכא משיחא'

יחי אדוננו מזרנו זרבינו מלך המשיח לעולם ועד

בחיבור זה". ואם כך, לשם מה מציין הרמב"ם סימן זה?

בפשטות מטרת הסימן היא לסייע בזכירת פרט מסויים, ובעניינינו – זכירת מספר הפעמים של עניית ההלל. ויש לומר, שזאת כאשר המספר אינו מספר נפוץ¹³. אך קשה לומר שהרמב"ם מביא זאת רק למטרה זו, כי אין דרכו של הרמב"ם לתת בספרו „היד החזקה“ סימנים לזכירת מספרים שהוא מציין¹⁴.

ולכן סביר לומר, שגם הסימן הוא הלכה. ויש לומר, שההסבר לכך הוא:

בהביאו את הסימן מתכוון הרמב"ם לרמוז למהותה של עניית הללו'. שכל קכ"ג הפעמים שצריך לענות הללו' מצטרפות יחד לדבר אחד, בדומה לשנותיו של אדם אחד¹⁵. ולכן, אם מחסירין עניית אמן פעם אחת, נפגמת „שלימות“ הדבר. יש צורך דוקא במספר המלא של קכ"ג עניות, שמביעות יחדיו משמעות מיוחדת, כנגד שנותיו של אהרן.

מהו ההסבר לכך שקכ"ג הפעמים של עניית הללו' מהוות ביחד אחד?

וכן: כיון שהסימן הוא „שנותיו של אהרן“, מובן, שיש לכך קשר עם מהותו של אהרן¹⁶.

(13) ועי' ד שהביא בסוף הקדמתו הנ"ל סימן לרמ"ח מ"ע ושס"ה מ"ל" (אבל ההקדמה אינה „הלכות הלכות“ – ואדרבה). וכן בהל' סנה' ספי"ט (סימן למספר הלוקין).
(14) להעיר מיד מלאכי (כללי הרמב"ם אות לד) שנקט הרמב"ם בכ"מ מניגא, שהוא סימן לזכירה (וראה אגרת תחז"מ להרמב"ם (ע' עד – בהוצאת קאפח): וסמכנום במספר .. מפני שחששתי שמה ישמיט אחד מן המעתיקים מן המספר ויאמר האומר לא הזכירה).
(15) דמה שפירש מספרם (קכ"ג) מפני שעי"ז אפשר לברר באיזה מקומות צריכים לענות, מכיון שלא פירט הרמב"ם מי הן „כל דברי“; ועי' ה, „סימן“ אחד מדגיש שהם ענין אחד.
(16) דעפ"ז יומתק שהוא סימן ע"פ תורת אמת. וכמו בהל' סנה' שם שהרמב"ם מביא את הסימן – „ילקו זרים“. וגם בהקדמה שם – ראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים, תשכ"ד) בשינויי נוסחאות, שיש גירסא שהביא ראיות מפסוקים על הקשר בין הסימן לנסמן.
וזה שבנדו"ד לא הביא הרמב"ם שום פסוק וכו' (דלא כבירושלמי דלעיל), י"ל שהשייכות לענינו של אהרן פשוטה

ומהו, אפוא, קשר זה?¹⁷

ג. סדר אמירת ההלל – משום ש „אינם בקיאים“

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את שיטת הרמב"ם לגבי סדר אמירת הלל, אשר עליו הוא אומר¹⁸, לגבי המנהג הנ"ל שהיה נהוג „בימי חכמים הראשונים“: זה הוא המנהג הראשון ובו ראוי לילך.

ולכאורה, אין מובן: מפרשי הגמרא¹⁹ מסבירים, שהגורם למנהג האמור לעיל „בימי חכמים הראשונים“, היה חוסר הידע בתקופה ההיא, כאשר אנשים רבים היו מוגדרים כ„אינם בקיאים“ והיו חייבים לצאת ידי חובת אמירת הלל באמצעות שליח הציבור.

אם כך, מדוע אומר הרמב"ם ש„ראוי לילך“ במנהג זה, ואינו קובע ש„ראוי“ שכל אחד יאמר בעצמו את ההלל²⁰?

מכך מובן, שלדעת הרמב"ם, אמנם הגורם לתקנה זו בסדר אמירת ההלל הוא משום האנשים ש„אינם בקיאים“, אך בכל זאת, קבעו את סדר האמירה באופן שעל ידי כך לא חסר דבר באמירה, גם של בקיאים. זה בדיוק כאילו אמרו בעצמם את כל ההלל.

ויש לומר, שהטעם לכך מובן מדברי

כל כך, שלא הוצרך הרמב"ם להוסיף ביאור.
(17) ביאור ע"פ קבלה – ראה לקוטי לוי יצחק לזהר (ויחי) ע' רה ואילך. וראה חת"ס לסוכה לת, ב.
(18) הל' חנוכה שם סוף הי"ד.
(19) לסוכה לת, סע"א ואילך.
(20) ואינו דומה לחזרת הש"ץ שבכל אופן צריכים לקיים תקנת חכמים, אף אם כולם בקיאים (שו"ע אדה"ז או"ח סקכ"ד ס"ד. וש"נ) – כי התם הבקאים צריכים להתפלל, משא"כ כאן שלא כתב הרמב"ם שהבקאים יאמרו הלל (גם) לעצמם.
לכאורה אפ"ל שמצד „ברב עם הדרת מלך“ טוב יותר לצאת ע"י הש"ץ (ענין שו"ע אדה"ז או"ח סרי"ג ס"ז. שם סנ"ט ס"ד. אנציקלופדי' תלמודית ערך „ברב עם הדרת מלך“ – אבל צ"ע אם אפשר לומר כן בנוגע להלל שהוא כמו תפלה (ראה שו"ע אדה"ז סנ"ט שם), כמ"ש המאירי שהובא לקמן סעיף ד.

כאשר שומעים ומתכוונים לצאת ידי חובה, אך אין עונים אמן, הרי יוצאים גם כן ידי חובה אך אין נחשבים „כמברך”. ואילו כאשר עונים אמן, „הרי זה כמברך”.

כלומר: לפי המאירי, הרי עניית הללוי וראשי פרקים אינה פרט בעצם אמירת ההלל, אלא זוהי תקנה נוספת, כדבריו²⁷: „כדי להפליג בהערת השמחה”. כלומר, בחובת אמירת הלל אפשר לצאת על ידי שמיעה, לפי הדין של „שומע כעונה”²⁸, אך כדי שתהיה השמחה, צריך להשתתף באמירה ממש, וזאת באמצעות עניית הללוי.

אבל הרמב"ם סובר, שעניית הללוי וכו' אינה ענין צדדי באמירת ההלל, אלא חלק מחובת אמירת הלל: השמחה שצריכה להיות בהלל מחייבת את אמירת ההלל כולו, ולכן תקנו את העניות, כדי שכל אחד יהא „כאומר הלל”. ולפיכך זהו מנהג אשר „בו ראוי לילך”²⁹.

ה. „הללוי” – מביע את תוכן ההלל

כיון שהעניות צריכות לגרום לכך שייחשבו „כאומר הלל”, מובן, שכשתקנו את הנוסח בחרו במילה הכוללת את כל ההלל בשלמותו, כשם שעניות „אמן” – מלשון „אמת”³⁰ – גורמת לכך שנחשבים „כמברך”.

לכן סובר הרמב"ם שענו „הללוי” על

27 סוכה שם – בטעם שבתפלה מוציא את שאינו בקי כשישנו שם מתחלה ועד סוף, ובהלל הצריכו לענות הללוי' כו'.

28 ראה גם ערוך לנר סוכה שם ד"ה הוא אומר הושיעה נא (בדעת כמה ראשונים): דמה שאמרו הללוי' לא חשיב כעונה ולא יצאו רק מטעם שמייעה.

29 והוא שבזמן הש"ס כבר ה' המנהג שהבקיאים אמרו הלל עם הש"ן (ראה סוכה שם. רש"י ותוס' שם) – אולי י"ל שהוא ע"ד ברכות ק"ש שחששו שמא יפנה לבבו לדברים אחרים (שור"ע אדה"א או"ח סנ"ט שם. ויש' אנציקלופדי' תלמודית ערך ברכות ק"ש בסופו).

30 ראה שבעות לו, א וברש"י שם. שור"ע אדה"א או"ח סקכ"ד ס"ט. אנציקלופדי' תלמודית כרך ב ערך אמן.

הרמב"ם בפסק ההלכה שלו בסדר אמירת ההלל, ששם הוא קובע:

(א) שעניית העם היא – הללוי²¹. בשונה מדעת „ראשונים” אחרים²², שרק בפרק הראשון של ההלל עונים הללוי', ואילו בפרקים האחרים נהגו לענות במילה שפותחת את אותו הפרק.
(ב) שיש מספר מסויים של עניית הללוי' – („סימן להם שנתו של אהרן”). כלומר, שחייבים לענות את כל ק"ג הפעמים.

ד. העניות – תקנה נוספת או חלק מחובת ההלל?

ההסבר לכך הוא:

לגבי הסדר של העניה כאשר גדול מקריא את ההלל, שואל ה„מאירי”²³: לשם מה יש צורך בעניית הללוי', והרי אפשר לצאת ידי חובת ההלל על ידי שמיעת שליח הציבור, כי שומע כעונה²⁴? והוא משיב, שהלל „כעין תפילה הוא”, ולגבי תפילה קיים הכלל²⁵, ש„אין אדם מוציא ידי חבירו בה”. אך משום ש„אינה תפילה גמורה” הקלו, שאין חייבים לומר את כל ההלל, כבתפילה, אלא די בעניית הללוי' וכדומה.

אך מדברי הרמב"ם על מנהג זה „ובו ראוי לילך”, נראה, שאין זו קולא, שאם כך, הרי מובן שראוי שלא להשתמש בהקלה זו בדין ולומר את ההלל כולו.

ולכן יש לומר, שלדעת הרמב"ם, עניית הללוי' נחשבת בדיוק כאילו אמרו את ההלל כולו. כפי שמוצאים בעניית אמן על ברכה, ש„העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך”²⁶:

21 וכדעת רש"י סוכה שם. מאירי שם. וראה אנציקלופדי' תלמודית כרך ט ערך הלל (ע' תי ואילך).

22 תוס' ר"ן וריטב"א וכו' – ראה אנציקלופדי' שם.

23 סוכה שם.

24 ראה סוכה שם, ב.

25 ראה ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג.

26 רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"א. וראה כס"מ שם. שור"ע אדה"א או"ח סוף סימן רא.

כל אחד אמר את ההלל כולו, יוצא שזוהי אחדות אמיתית³⁵.

כאשר יוצאים ידי חובה באופן של „שומע כעונה” בלבד, אין זו אחדות מושלמת, כי אמנם כולם יוצאים ידי חובה על ידי אותה אמירת הלל, אך קיום מצות ההלל אינה זהה אצל כולם: אחד – שליח הציבור – מקיים את המצוה על ידי אמירה, וכל האחרים רק שומעים („מקבלים”) משליח הציבור ויוצאים ידי חובה על ידי האמירה שלו³⁶.

ואילו על ידי העניות של הללוי' מקיימים כולם את ענין ההלל באותו אופן, על ידי אמירה. וזה עצמו באופן של אחדות: האמירה האחת של שליח הציבור היא האמירה של „כל העם” אשר „עונין”.

ז. הלל – סיום הלכות חנוכה

לפי כל האמור לעיל יש לומר, שזהו ההסבר, בדרך סימן ורמז, לשאלה כללית בדברי הרמב"ם כאן: מדוע קבע הרמב"ם את הלכות הלל בתוך הלכות חנוכה³⁷? לכאורה, מקומן בהלכות תפלה³⁸.

ולפי האמור לעיל יובן: בהתאם לביאור האמור יוצא, שאחד העניינים העיקריים באמירת הלל (על פי המנהג הראשון, אשר „בו ראוי לילך”) הוא אחדות ישראל – שכל ישראל שרויים ביחד במצב של שלום מוחלט, עד כדי אחדות מושלמת.

35 ראה תניא שם: אב אחד לכלונה כו' רג' שהגופים מחולקים כו' ואחזה אמיתית.

36 ראה שור"ע אדה"א סו"ס רא וסרי"ג שם.

37 ואולי יש לומר טעם הדבר (ע"ד הפשט), משום שחובת הלל בחנוכה הוא חלק מעצם המצוה והתקנה דחנוכה (כלשון הרמב"ם (פ"ג ה"ג. וראה שבת כא, ב): התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו... ימי שמחה והלל), משא"כ בשאר הימים הוא חיוב נוסף על עצם ענין וקדושת היום וכיו"ב.

38 ויתר על כן: בהלכות תפלה (פ"ט ה"ב. פ"י"ב ה"ב),

בביאור סדר התפלה בימים שיש בהם תפלת מוסף, לא הוזכר חיוב אמירת הלל ביו"ט.

כל דבר”, ולא ענו את ראשי הפרקים – כי ביטוי זה מביע את התוכן הכללי והעיקרי של ההלל.

וכיון שמטרת סדר זה היא כדי שייחשבו כאומרים את ההלל כולו, מובן, שלשם כך חייבים בכל קכ"ג הפעמים של עניית הללוי', ומשום כך מביא הרמב"ם את הסימן, כאמור לעיל בסעיף ב'.

ו. אהרן ועניית הללוי' – אחדות ישראל

לפי זה יובן הקשר שבין עניית הללוי' על ידי העם לבין אהרן, וכן – לשנותיו של אהרן:

מהותו של אהרן היא האחדות בין כל ישראל – „אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה”³¹.

וענין זה של אהרן מתבטא בתורה בקשר למספר שנות חייו: בשעת מותו, בהיותו בן קכ"ג שנים, נאמר בתורה³², „ויבכו... כל בית ישראל”, וחו"ל³³ מסבירים, שבכך היה אהרן אף יותר משה, כי הוא היה „רודף שלום”...

וזהו הקשר שבין עניית הללוי' לבין „שנותיו של אהרן”.

כי בנוסף לכן שהגורם לתקנה היה משום אלו ש„אינם בקיאים”, כפי שאהרן היה „אוהב את הבריות ומקרבן לתורה” – כולל את הרחוקים מתורת ה' ועבודתו³⁴.

הרי בנוסף לכך החידוש שבתקנה הוא, שבמקום שכל יהודי יאמר את ההלל בעצמו, מתאחדים כל ישראל באמירת הלל אחת.

ויותר מכך: כיון שעקב העניות נחשב כאילו

31 אבות פ"א מ"ב.

32 חוקק, כ, כט.

33 אבות דר"ג פ"ב, ד. ובכ"מ. הובא ברש"י עה"ת שם.

34 תניא פל"ב.